

Dichten met liefde

Over deze lesbrief

Deze lesbrief is gemaakt voor de onderbouw havo/ vwo. De duur van de les is ongeveer één blokkuur. De lesbrief is bedoeld als leidraad: docenten kunnen er naar eigen inzicht mee omgaan.

Het thema van deze lesbrief is liefde. Een onderwerp dat veel leerlingen bezighoudt. De gedichten in deze lesbrief laten verschillende kanten van de liefde zien en spreken erg tot de verbeelding.

In deze les maken leerlingen (opnieuw) kennis met het lezen en schrijven van gedichten. Hierbij ligt de focus met name op de inhoud van gedichten. Leerlingen ontdekken dat je door middel van **associatie** beelden bij jezelf kunt oproepen die als inhoud kunnen dienen voor een gedicht.

Deze lesbrief bestaat uit materiaal voor de docent en materiaal voor de leerling. De verschillende onderdelen van de les worden steeds aangegeven met een afbeelding van een potlood. De genummerde onderdelen in het docentenmateriaal komen overeen met de genummerde onderdelen in het leerlingenmateriaal.

Benodigheden voor deze les

Het is de bedoeling dat alle leerlingen voor deze poëzieles een kopie krijgen van het leerlingenmateriaal. Als u de pagina's verkleint tot A5 en dubbelzijdig print, is het een werkboekje. Eventueel zijn tijdschriften nodig met veel afbeeldingen (ongeveer twee tijdschriften per leerling). Elke leerling krijgt daarnaast een wit A3-papier, een wit A4-papier, lijm.

Introductie

1. Leg aan de leerlingen uit dat we in dit blokkur aan de slag gaan met poëzie. Draag ter introductie het gedicht *Het geheim van poëzie* van E. Farjeon voor. Leerlingen kunnen meelesen in hun leerlingenmateriaal bij onderdeel 1.

Het geheim van poëzie

Wat is poëzie? Wie zal het zeggen?
Niet de roos, maar de geur van de roos.
Niet de lucht, maar het licht in de lucht.

E. Farjeon,
vrij vertaald door Jan van Collie

Vraag de leerlingen of ze begrijpen wat de dichter wil zeggen. In gedichten worden zaken vaak indirect besproken. Ook wordt in poëzie veel met beelden gewerkt. Soms zijn gedichten niet in één keer voor de lezer duidelijk. Om te begrijpen waar gedichten over gaan, moet je ze vaak meer dan eens lezen.

2. Lees samen het gedicht *Liefde in de zomer* van Denies Harmsen en het gedicht *1,71* van Demi Baltus. De gedichten staan bij onderdeel 2 in hun materiaal. Ga in gesprek met de klas. Wat vinden ze van de gedichten? Waarom? Waar gaan de gedichten over? Wat roepen de gedichten bij ze op?

Liefde in de zomer

'Hm, ik ruik de zomer.' zei je,
terwijl je me in de ogen keek

Mijn groene jurkje wapperde
met hetzelfde ritme als jouw haren

'Ik ook.' zei ik zachtjes,
maar het enige wat ik rook was liefde

Het gras waaide met mijn groene jurkje mee
en omhelsde langzaam mijn blote tenen

Precies zoals jij me omhelsde
Met je zachte armen

We roken liefde in de zomer.

Denies Harmsen, *Doe Maar Dicht Maar* 2013

1,71

Ik ken jou
Hoofd, schouders, knieën, teen
de stressvlek in je nek
en het trillen van je been

De glinstering in je ogen
en de woorden op je tong
De sproetjes op je neus
waar ik nog liedjes over zong

Ik ken je handen
koud maar veilig
De eerste haartjes op je kin
het puntje van je neus
en je hoofd van binnenin

Ik ken je lijfgeur als geen ander
Jouw lippen op mijn mond
Jouw 1,71
Mijn voeten van de grond

Demi Baltus, *Doe Maar Dicht Maar* 2014

3.

Het kan lastig zijn om te bepalen waar je als dichter over wilt schrijven. Leg aan de leerlingen uit dat ‘associëren’ dan een goede oefening kan zijn. Als we aan iets denken, roept dit weer nieuwe/andere gedachten bij ons op. Bij het schrijven van een gedicht kan het helpen om deze associaties vooraf op te schrijven.

Laat de leerlingen als oefening daarom bij stap 3 opschrijven waar zij aan denken bij de woorden: horizon, begrijpen, huppelen en kracht. Elk woord moet andere woorden oproepen. Bijvoorbeeld de woorden ‘vrolijk’ en ‘bewegen’ bij het woord ‘huppelen’. De leerlingen zetten de associaties om de woorden op hun papier heen. Er ontstaan woordwebben. Benadruk dat er geen foute woorden zijn: alle associaties zijn goed.

Laat (een aantal) leerlingen (een deel van) hun verzonden associatiewoorden voorlezen.

4.

Vertel nu aan de leerlingen dat de associatiewoorden allemaal uit het gedicht ‘Jij’ van Marie-Henriëtte Zuijdwijk komen. Lees samen dit gedicht. Het gedicht staat bij stap 4 in hun materiaal. Ga in gesprek met de klas. Waar gaat het gedicht over? Wat vinden ze van het gedicht? Vraag ook welke regel in het gedicht zij mooi vinden.

Jij

Ik heb van je gehouden
elke stap draagt met zich mee:
ik hield van je, ik hield van je ...

je snapte wat ik niet begreep

maar nu is het moment
dat ik meer begrijp dan jij;
zonder het te weten
loop ik je horizon voorbij

je vloeit een beetje na
in alles wat ik zeg

maar nu huppelen mijn stappen:
bedankt dat je er was ...
je gaf me iets wat ik niet had

je gaf me kracht

Marie-Henriëtte Zuijdwijk, *Doe Maar Dicht Maar 2013*

 5. Geef de leerlingen de opdracht om zelf één dichtregel over de liefde op te schrijven. Hiervoor gebruiken zij minstens één woord uit hun woordwebben. Ze kunnen de dichtregel opschrijven bij stap 5.

 6. De leerlingen gaan nog een keer associëren met woorden. Maar nu schrijven ze bij elk woord de tegenovergestelde woorden op. Dit doen zij bij stap 6 bij de woorden: allebei, seconde, zoen en genoeg. Geef hierbij voorbeelden. Bij het woord 'zwart' kan 'wit' bedacht worden, maar ook 'vuil' of 'grijs'. Bij het woord 'tafel' kunnen de woorden 'stoel', 'kast' of 'vloer' bedacht worden. Benadruk weer dat er geen foute woorden zijn: alle associaties zijn goed.

Laat weer (een aantal) leerlingen (een deel van) hun verzonden associatiwoorden voorlezen.

 7. Vertel nu aan de leerlingen dat ook deze associatiwoorden uit een gedicht komen, namelijk uit het gedicht van Ruth Broekema. Lees samen dit gedicht. Het gedicht staat bij stap 7. Ga in gesprek met de klas. Wat vinden ze van het gedicht? Vraag ook welke regel zij in dit gedicht mooi vinden.

1 jongen
Tegenover mij
2 ogen
Schitteren in die van mij
3 straatlantarens
Boven ons allebei
4 voeten
Op de straat
5 woordjes
Zacht in mijn oor
6 hartslagen
Per seconde
7 dagen
Gewacht op jou
8 waarschuwingen
Van mijn ouders
9 treinkaartjes
Op weg naar jou
10 vingers
Op mijn rug

Maar 1 zoen is genoeg

Ruth Broekema, *Doe Maar Dicht Maar 2011*

 8. Laat de leerlingen weer zelf één dichtregel over de liefde opschrijven. Hiervoor gebruiken zij minstens twee woorden uit hun woordwebben met tegengestelde woorden. Ze kunnen de dichtregel opschrijven bij stap 8.

9.

Lees met de leerlingen het gedicht 'Blote voeten' van Manon Werst. Het gedicht staat bij stap 9. Ga in gesprek met de klas. Wat vinden ze van dit gedicht? Vraag ook aan de leerlingen wat hen opvalt aan de vorm van het gedicht. De woorden rijmen niet, het gedicht bestaat uit korte regels en de regel 'ik werd verliefd' wordt steeds herhaald.

Blote voeten

ik werd verliefd
op het groen van de bomen
en op het gras dat tussen je tenen kietelt
als je op blote voeten tussen
de koeien loopt

ik werd verliefd
op de zachte wind langs je armen
en de zoete geur van regen
die in de lucht hangt

ik werd verliefd
op de onzichtbare man die
door de grachten danst
van mijn Amsterdam

ik werd verliefd
op het idee van liefhebben
op het idee van veilig
bij iemand die meer van jou houdt
dan van zichzelf

Manon Werst, Doe Maar Dicht Maar 2014

10. Lees ook het gedicht '(dat soort dingen)' van Lotte Claassen met de leerlingen (stap 10). Ga in gesprek met de klas. Wat vinden ze van dit gedicht? Wat valt bij dit gedicht op als het gaat om de vorm?

(dat soort dingen)

ik neem alle lieve woorden die ik ooit tegen je zei

(zoals dat ik nooit geloofd had
dat het mogelijk was
om iemand zo enorm leuk te vinden
als ik jou vond en hoe het leek
alsof we elkaar al eeuwen kenden
zelfs al was dat helemaal niet zo
maar ook dingen als dat jij de enige was
die alles van me wist en
waar ik me niet voor schaamde want
jij vond me mooi zei je
en ik jou ook
en ik was er niet zeker van dat
ik ooit nog zonder je zou kunnen)

terug.

bij dezen zijn ze weer van mij

Lotte Claassen, *Doe Maar Dicht Maar 2014*

De gedichten die in deze les behandeld zijn, laten zien dat gedichten niet per se hoeven te rijmen. In sommige gevallen kan rijm een gedicht voorspelbaar of saai maken: 'Ik vind jou lief, je bent mijn hartendief'. De gedichten uit deze les laten daarnaast zien dat gedichten vaak uit korte regels bestaan. Ook blijkt uit de besproken gedichten dat bij poëzie regels herhaald mogen worden. Het kan bovendien interessant zijn als er iets onverwachts gebeurt in een gedicht.

[facultatief]

De leerlingen hebben hiervoor twee dichtregels geschreven. Laat ze bij de regel die zij het mooiste vinden afbeeldingen zoeken in tijdschriften. Alle afbeeldingen waarvan zij vinden dat ze bij de dichtregel passen, knippen zij uit. Vragen die je de leerlingen hierbij kunt stellen zijn: 'Welke kleur vind je bij je dichtregel passen?', 'Welke emotie past erbij?', 'Welke omgeving of temperatuur past bij je dichtregel?', 'Welke mensen/dieren/objecten passen erbij?', 'Hoe ruikt/proeft het?'. De associaties die deze vragen bij ze oproepen, gebruiken zij bij het zoeken naar afbeeldingen. De afbeeldingen plakken zij op hun eigen A3-papier. Met een stiftpen schrijven zij bij de afbeeldingen een woord dat de kern van de afbeelding weergeeft. Bijvoorbeeld groen, vrouw, hitte of herrie.

11. Elke leerling beschikt inmiddels over twee groepen met associatiewoorden, twee dichtregels, afbeeldingen en kernwoorden. Ook hebben de leerlingen beknopte informatie

gekregen over de vorm en de inhoud van een gedicht. Met deze informatie en dit materiaal gaan de leerlingen nu zelf een gedicht maken. Bespreek met de leerlingen eerst onderstaande dichttips en spelregels.

Tips en spelregels:

- ❖ Het gedicht heeft minimaal acht regels
- ❖ De eerste zin van het gedicht is de dichtregel waar je afbeeldingen bij gezocht hebt
- ❖ Inspiratie nodig? Gebruik je associatiewoorden en je afbeeldingen. Je mag ook naar de gedichten kijken die in deze les besproken zijn
- ❖ Rijmen hoeft niet
- ❖ Maak de regels van het gedicht niet te lang
- ❖ Gebruik eventueel een witregel in het gedicht om strofes van elkaar te scheiden
- ❖ Het kan mooi zijn om een regel in je gedicht nog een keer te herhalen
- ❖ Probeer een bijzondere afsluitende regel te bedenken

De leerlingen schrijven hun gedichten eerst in klad bij stap 11.

12.

Is het gedicht af? Laat de leerlingen hun gedichten controleren. Zij stellen zich hierbij de volgende vragen:

- ❖ Zijn er woorden die geschrapt kunnen worden?
- ❖ Zijn er woorden die vervangen kunnen worden door een beter woord?
- ❖ Moeten sommige regels van plaats veranderen?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet te rijmen?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet een witregel te gebruiken?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet een regel te herhalen?
- ❖ Staan er spelfouten in?
- ❖ Heeft je gedicht een titel? Zou een titel iets toe kunnen voegen aan het gedicht?

13.

De leerlingen herschrijven hun gedichten in het net op een los A4-papier.

Afsluiting

Vraag aan de leerlingen wie zijn/haar gedicht voor wil lezen. Laat de leerlingen dit voor in de klas doen. Vraag de spreker om duidelijk en rustig te spreken. Na ieder gedicht is er natuurlijk applaus.

[extra]

Hang nu alle gedichten op in de klas. Laat de leerlingen rondlopen om de gedichten te lezen. Elke leerling plakt een Post-It bij het gedicht dat hem/haar het meeste aanspreekt. Is er een duidelijke 'winnaar'? Waarom vinden de leerlingen dit gedicht het mooiste?

Tip: Je kunt ervoor kiezen om de gedichten met de meeste Post-It papiertjes af te drukken in de schoolkrant. Als de schrijver het daarmee eens is natuurlijk.

Dichten met liefde

1.

Het geheim van poëzie

Wat is poëzie? Wie zal het zeggen?
Niet de roos, maar de geur van de roos.
Niet de lucht, maar het licht in de lucht.

E. Farjeon,
vrij vertaald door Jan van Coillie

2.

Liefde in de zomer

'Hm, ik ruik de zomer.' zei je,
terwijl je me in de ogen keek

Mijn groene jurkje wapperde
met hetzelfde ritme als jouw haren

'Ik ook.' zei ik zachtjes,
maar het enige wat ik rook was liefde

Het gras waaide met mijn groene jurkje mee
en omhelsde langzaam mijn blote tenen

Precies zoals jij me omhelsde
Met je zachte armen

We roken liefde in de zomer.

Denies Harmsen, *Doe Maar Dicht Maar 2013*

1,71

Ik ken jou
Hoofd, schouders, knieën, teen
de stressvlek in je nek
en het trillen van je been

De glinstering in je ogen
en de woorden op je tong
De sproetjes op je neus
waar ik nog liedjes over zong

Ik ken je handen
koud maar veilig
De eerste haartjes op je kin
het puntje van je neus
en je hoofd van binnenin

Ik ken je lijfgeur als geen ander
Jouw lippen op mijn mond
Jouw 1,71
Mijn voeten van de grond

Demi Baltus, *Doe Maar Dicht Maar 2014*

3. Schrijf op waar je aan denkt bij deze woorden. Schrijf je associaties om de woorden heen in een zogenaamd woordweb.

Horizon

Begrijpen

Huppelen

Kracht

4.

Jij

Ik heb van je gehouden
elke stap draagt met zich mee:
ik hield van je, ik hield van je ...

je snapte wat ik niet begreep

maar nu is het moment
dat ik meer begrijp dan jij;
zonder het te weten
loop ik je horizon voorbij

je vloeit een beetje na
in alles wat ik zeg

maar nu huppelen mijn stappen:
bedankt dat je er was ...
je gaf me iets wat ik niet had

je gaf me kracht

Marie-Henriette Zuiddwijk, *Doe Maar Dicht Maar 2013*

5. Schrijf nu zelf één dichtregel op over de liefde. Gebruik hiervoor minstens één woord van je associatiewoorden bij stap 3.

6. Schrijf op aan welke tegenovergestelde woorden je denkt bij deze woorden. Schrijf je associaties om de woorden heen in een zogenaamd woordweb.

Allebei

Seconde

Zoen

Genoeg

7.

1 jongen
Tegenover mij
2 ogen
Schitteren in die van mij
3 straatlantaarns
Boven ons allebei
4 voeten
Op de straat
5 woordjes
Zacht in mijn oor
6 hartslagen
Per seconde
7 dagen
Gewacht op jou
8 waarschuwingen
Van mijn ouders
9 treinkaartjes
Op weg naar jou
10 vingers
Op mijn rug

Maar 1 zoen is genoeg

Ruth Broekema, *Doe Maar Dicht Maar 2011*

8.

Schrijf nu weer één dichtregel op over de liefde. Gebruik hiervoor minstens twee woorden van je associatiewoorden bij stap 6.

9.

Blote voeten

ik werd verliefd
op het groen van de bomen
en op het gras dat tussen je tenen kietelt
als je op blote voeten tussen
de koeien loopt

ik werd verliefd
op de zachte wind langs je armen
en de zoete geur van regen
die in de lucht hangt

ik werd verliefd
op de onzichtbare man die
door de grachten danst
van mijn Amsterdam

ik werd verliefd
op het idee van liefhebben
op het idee van veilig
bij iemand die meer van jou houdt
dan van zichzelf

Manon Werst, *Doe Maar Dicht Maar 2014*

10.

(dat soort dingen)

ik neem alle lieve woorden die ik ooit tegen je zei

(zoals dat ik nooit geloofd had
dat het mogelijk was
om iemand zo enorm leuk te vinden
als ik jou vond en hoe het leek
alsof we elkaar al eeuwen kenden
zelfs al was dat helemaal niet zo
maar ook dingen als dat jij de enige was
die alles van me wist en
waar ik me niet voor schaamde want
jij vond me mooi zei je
en ik jou ook
en ik was er niet zeker van dat
ik ooit nog zonder je zou kunnen)

terug.

bij dezen zijn ze weer van mij

Lotte Claassen, *Doe Maar Dicht Maar 2014*

11. Zelf dichten!

Tips en spelregels:

- ❖ Het gedicht heeft minimaal acht regels
- ❖ De eerste zin van het gedicht is de dichtregel waar je afbeeldingen bij gezocht hebt
- ❖ Inspiratie nodig? Gebruik je associatiewoorden en je afbeeldingen. Je mag ook naar de gedichten kijken die in deze les besproken zijn
- ❖ Rijmen hoeft niet
- ❖ Maak de regels van het gedicht niet te lang
- ❖ Gebruik eventueel een witregel in het gedicht om strofes van elkaar te scheiden
- ❖ Het kan mooi zijn om een regel in je gedicht nog een keer te herhalen
- ❖ Probeer een bijzondere afsluitende regel te bedenken

Succes!

12. Is het gedicht af? Lees je gedicht nog eens door. Kun je het gedicht nog verbeteren? Stel jezelf de volgende vragen:

- ❖ Zijn er woorden die geschrapt kunnen worden?
- ❖ Zijn er woorden die vervangen kunnen worden door een beter woord?
- ❖ Moeten sommige regels van plaats veranderen?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet te rijmen?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet een witregel te gebruiken?
- ❖ Was het een goede keuze om wel/niet een regel te herhalen?
- ❖ Staan er spelfouten in?
- ❖ Heeft je gedicht een titel? Zou een titel iets toe kunnen voegen aan het gedicht?

13. Schrijf op een los A4-papier de definitieve, nette versie van je gedicht.